

Türk Devlet Ekonomisi ve Paris Finans Konferansı(*)

Mehmet BEŞİRLİ(**)

Onur ZENGİN(***)

Özet

Tercüme edilen bu rapor, Alman atâşe Freiherr Wernher von Ow-Wachendorf'un Alman Dışişleri Bakanlığına gönderdiği tespitlerinden oluşmaktadır. Raporda başlıca Türk devlet ekonomisi ve bu bağlamda Paris Finans Konferansı'nda Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve siyasi konuları üzerine yorumlar yer almaktadır. Özellikle siyasi konuların ele alındığı raporun başlangıç kısmında Balkan savaşının bittiği ve Hilal'in artık Asya'ya doğru atıldığı, buna rağmen Arnavutluk ve Trakya sınırında bazı sorunlar olduğunu belirtilmektedir. Balkan savaşından sonra Balkan devletlerinin büyümeye başladığı, bu süreçte Alman çıkarlarının sıkıntıya girebileceği endişesini duyan Ow-Wachendorf, kısa süre içinde tedbir alınmasını teklif etmektedir. Yine raporun büyük bir kısmında Türk dış borçlarının durumu detaylı bir biçimde değerlendirilmektedir. Çalışmanın son kısmında ise Osmanlı Devleti'nin genel ekonomik ve siyasi durumu üzerine ilginç yorumlar ileri sürülmekte ve Alman çıkarları açısından ortaya çıkabilecek sorunlar ve bunlara çözüm yolları anlatılmaktadır.

Anahtar Terimler: Freiherr Wernher von Ow-Wachendorf, Türk devlet ekonomisi, Paris Finans konferansı

The Economy of Turkish State and Paris Finance Conference

Abstract

This translated report consists of determinations sent by German attaché Freiherr Wernher von Ow-Wachendorf to German Ministry of Foreign Affairs. This report mainly includes the Economy of Turkish State and in this context, comments on economic and political issues of Ottoman Empire take place at Paris Finance Conference. At the beginning of the report dealt with especially political issues, it is stated that Balkan War is over and The Crescent (Hilal) is now thrown towards Asia, despite this, there are some problems in the border of Albania and Thrace. After Balkan War, Balkan states begin to grow and in this process, Ow-Wachendorf concerned about the German interests, proposes to take precautions in a short period of time. At a large part of this report, the situations of Turkey's foreign debts are evaluated in detail. At the end of the study, interesting comments on the general economic and political situation of Ottoman Empire are put forward and the problems about German interests that can arise and the ways to solve these problems are described.

Key words: Freiherr Wernher von Ow-Wachendorf, the Economy of Turkish State, Paris Finance Conference

* Alman atâşe Freiherr Wernher von Ow-Wachendorf'un İstanbul'dan Alman Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği Mayıs 1913 tarihli "Die türkischen Staatsfinanzen und die Pariser Finanzkonferenz" adlı raporun tercümesidir. *Auswärtiges Amt, Türksiche Finanzen, Türkei 110, R. 12496 (67. Band). Abschrift 1716, 20.06.1913.*

** Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Çankırı.

*** Arş. Gör. Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Çankırı.

Türk Devlet Ekonomisi ve Paris Finans Konferansı (Freiherr Wernher von Ow-Wachendorf Mayıs 1913)

Balkanlarda silahlar duruldu ve uzun zamandır arzu edilen barış yakındır. Ada meselesi henüz çözülmedi ve Arnavutluk'un güney sınırı daha belirlenmedi. Fakat tüm taraflar ileride Enos-Midia (Enez-Midye) sınırının Hristiyanı Müslümandan ayırması gerektiğinde fikir birliğine vardılar. Böylece Osmanlı Avrupa-Türkiye'sinin küçük Trakya yarımadası dışında kalan kısımlarını kaybetmektedir ve bir zamanlar durdurulamaz biçimde Viyana kapılarının önüne kadar gelen Hilal artık kesin olarak Asya'ya geri atılmış olacaktır.

“Balkanlar Balkan Devletlerine aittir”, Avrupa'nın on yıllardır dilinde olan bu siyasi slogan, Türk uyuşukluğuna karşı kabul ettirmiş ve küresel güçlerin onayını almıştır. Kısır hükümdarlığının bu kadar uzun sürmesinin sebebi sadece Avrupa'nın bölünmüşlüğü olan Osmanlıların yerine Milletler Kurulunda artık söz hakkına sahip olan Slav devletleri büyümeindedir. Avrupa dengelerinin değişimi çok büyük siyasi etkiler beraberinde getirecektir. Bizim müttefikimiz olan Tuna Monarşisi (Avusturya-Macaristan) için onları saran Slavizmle hesaplaşma saati gittikçe yaklaşıyor ve bizim için de bu nedenden dolayı kaçınılmaz olan iki cephede savaş da yaklaşıyor. Avrupa-Türkiye'sinin yok oluşu bize 1913 yılı için o ciddi sıfatı takmamıza neden oldu: Demir Yılı.

Balkan savaşlarının Avrupa etkileri bizim politikamızı daha çok Tuna Monarşisiyle olan ilişkilerimiz üzerinden etkilese de savaşın Asya etkileri doğrudan Alman çıkarlarına dokunmaktadır. Asya-Türkiye'sinin geleceği konusu bizi tüm güçler arasında en önde ilgilendirmektedir ve Anadolu sorunu bizsiz çözülemeli ve çözülemez de. İskenderun limanı çevresinde on yıllar süren çalışmalar sonucu Alman bir ilgi sahası yarattık ki, buranın korunması ve geliştirilmesi milli bir gereklilik halini almıştır. Bizim Asya-Türkiye'sindeki gelecekteki duruşumuz dünyadaki duruşumuzla ayrılmaz bir biçimde bağlantılıdır.

Deutsche Bank'ın liderliği ve Freiherr Marschall'ın diplomasisi desteği ile Anadolu'da küçük adımlarla ekonomik olarak çok güçlü bir pozisyon elde ettik. Milli ekonomimiz için çok önemli olan ürün ithalatı ve sermaye yatırımı için burada bölgeler kazandık ve bunları yerli malları koruma amaçlı ithal mallara konan gümrük vergisi politikası ile kaybetmemeliyiz.

Askeriyedeki eski etkilerimize dayanarak Alman şirketleri askeri sevkiyatların çoğunu kazanmıştır. Alman sermayesi tren programının en büyük kısmını finanse etmiştir. Bizim çelik fabrikalarının rayları Haydarpaşa'dan neredeyse aşağıya Bağdat'a kadar uzanmaktadır. Alman mühendisliği Galata'dan İstanbul'a uzanan köprüyü ve Haydarpaşa ve İskenderun limanlarını inşa etmiştir. Alman çalışkanlığı Konya'nın kurak

ovalarını sulamıştır ve Adana ovasındaki pamuk tarlalarını yeniden canlandırmıştır. Levant sınırının bayrağı önde olmak üzere bölgede tüm Alman ithalatı büyümüştü. Çıkarlarımız çok çeşitli ve Türk ekonomik hayatının tüm farklı bölgelerine girmekte. İstatistiklerin çıplak rakamları bu olgunun büyüklüğü hakkında iyi bir fikir vermemektedir. Şimdiye kadar yapılan sadece bir ön çalışma ve yakında zengin meyveler verecektir. Alman işadamlarının ve Alman ürünlerinin zafer yolculuğuna çıkacağı yolu daha yeni inşa ettik. Büyük başarılar gelecekte yatıyor.

Bu gelecek Balkan savaşları yüzünden son derece tehlikede. Bizim ekonomik konumumuzun ön koşulu Asya-Türkiye'sinin devlet bütünlüğüdür. Sadece o diğer ülkelerin ekonomik eşitliği konusunda bize garanti verebilmektedir. Sadece güçlü, içeriden ve dışarıdan sağlam bir Türkiye bizim çıkarlarımızı güvence altına alabilir. Savaştan sonra (zentrifugal) santrifüj kuvvetler güçlense ve bölücü hareketler başlarını yeniden kaldırsalar ve bizi planları için yanlarına çekmeye çalışsalar dahi, biz doğruluğunu göstermiş olan politikamıza sadık kalmalıyız ve merkezi hükümeti tüm olanaklarımızla desteklememiz gerekiyor.

Kars'tan Erzurum ve Erzincan'a kadar Rus etkisi sürekli yol kat etmekte, Mezopotamya'da İngiliz, Suriye'de Fransız durmadan çalışıyor. Ermeni propagandası cesurda başını kaldırıyor ve Arap halifeliği yandaşları çoğalmaktadır. Buna ek olarak da son zamanlarda Pan-helenist akım ve yeni görülmeye başlayan İtalyan istekler ortaya çıkmaktadır. Tüm yönlerden düşman güçler iş başında. Bunlar imparatorluğun bölünmesini ve Osmanlı mirasına konmak istemektedirler. Gelecek o kadar karanlık ve belirsiz ki, Almanya bile istenmeyen bölünme ihtimalinde üstüne basa basa çıkar sahasını korumak durumunda kalmalıdır.

Fakat yakın gelecekte Türkiye'nin bölünmesinin kaçınılmaz olup olmadığı bugün kimsenin cevaplandıramayacağı bir sorudur. Osmanlı meselelerinde Küresel Güçlerin kıskançlığı çoğu zaman Osmanlı'da yaşayan milletlerin santrifüj kuvvetlerinden daha büyük olduğunu göstermiştir ve tahminen Asya İmparatorluğunun bütünlüğü ilk etapta korunacaktır. Fakat uzun vadede yeni sınırlarını sadece tüm gücünü toplarsa ve uyumsuzluğundan kalkıp yeniden canlanırsa koruyabilir. Memnuniyetsiz Suriyeliler, Ermeniler ve Araplar yine Osmanlı'ya bağlanacaksa iç yönetimde, ekonomide ve askeriyede büyük reformlar gerçekleşmelidir. Ahlaki bir yeniden doğuş gerekli ve tüm devlet mekanizmalarının Avrupa önderliğinde yeniden organize edilmesi gerekmektedir.

Nasıl bir yöntemle ve hangi Avrupa gücü bu reformlara önderlik edeceği sorusu bir başka sorunun ardından ancak ikincil derecede önemlidir. Çünkü tüm gerekli reformlar zorunlu olarak finansal bir temele ihtiyaç duyar. Onlar Türk ekonomisinin yaşayabilmesine veya en azından gelişebilmesine gerekli kılar. Osmanlı ikinci kez iflas ederse, çöküş tüm Avrupa ekonomilerini de

zarara uğratacaktır ve Türkiye'nin bölünmesi küresel güçlerin önereceği tek çözüm olarak kalacaktır.

Devletin iflas etmesi yine tehlikeli bir yakınlıkta duruyor. Birkaç hafta sonra Paris'te Uluslararası Finans Konferansı gerçekleşecektir ve orada Balkan Devletlerinin Rumeli Eyaletleri ile birlikte devlet borçlarının hangi kısmını karşılamaları gerektiğine ve gerçekten savaş tazminatı yükünü Türkiye'ye atma konularında karar verilecektir. Bu soruların cevaplanması devlet alacaklıların iyiliği ve kötülüğü hakkında karar vermekle kalmayıp Anadolu'nun geleceği hakkında da karar vermiş olacaktır. Bu sorular Türkiye'nin aleyhinde cevaplanırsa Osmanlı ekonomisinin gelişiminin önu de tamamen kapanmış olacaktır. İmparatorluğun finansal çöküşü ve bölünüşü birkaç yıl içinde kaçınılmaz olacaktır. Londra Elçilik Konferansı tarihe geçmiş olanları onaylayıp düzenledi, Paris Konferansı gelecek hakkında karar verecektir ve kararlar son derece büyük etkileri olan kararlar olacaktır.

İlerleyen bölümde Türk Devletinin finansal durumu hakkında kısa bir bilgilendirmeden sonra Paris Konferansının kararlarının Türk devleti ve alacaklıları için nasıl bir anlamı olacağını araştıracağız. Alman çıkarları ve özellikle finansal temelleri tehlikede olan Bağdat demiryolu ayrıntılarıyla incelenecektir.

Devlet iflası döneminden (1875-1881) sonra Türkiye finansal olarak tatmin edici bir şekilde gelişti. Hamit yönetimin ve Genç Türkiye'nin içerde ve dışarıda görülmemiş zorluklara rağmen devlet gelirleri durmadan arttı. Bütçenin dengelenmesi ise çok uzaktaydı. Ekonomi Bakanı her sene borç almak zorundaydı: (1910/11 açığı 9 milyon Türk Lirası, 1911/12 açığı 7 milyon Türk Lirası), fakat bu durum Avrupa kapitalist dünyası için özel bir rahatsızlık yaratmadı. Çünkü büyük ve reklamlar yapılarak yatırılan sermaye miktarları yavaştan üretken safhaya karşı çalışmaya başlamıştı.

Bu finansal dinlenmeyi Türkiye bir yandan raylı sistemlerin gelişmesine borçlu ki, ancak bu sayede çeşitli vilayetlerden vergi verimli bir şekilde toplanabilmeye başlandı, (bu konuya daha sonra yine döneceğiz) diğer yandan ve özellikle de Düyûn-ı Umûmiye Enstitüsüne (İdaresine). Bu, Avrupa'nın kontrolü altında olan uluslararası camia tarafından yönetilen, devlet borçlanma idaresi ki, Türkiye buna 1881 yılında Muharrem Fermanı ile devlet iflasını bitirmek için en temel gelirlerine el koyma ve yönetme yetkisi verdi, ülke için büyük şeyler yaptı. Yapılanmasını neredeyse tüm devlete yaydı ve 4.000 yerli kurmay ile 1881 Fermanı ile hakları olan gelire birçok başka türlü sonradan fermana eklenen gelire de el koymakta.

Bu Düyûn-ı Umûmiye İdaresi ile Türkiye'nin devlet kredibilitesi yaratıldı. Çünkü 1875 yılındaki iflastan önceki naif finans ekonomisinde böyle bir şey yoktu (Baron Hirsch ve Türk hisseleri!). Bu idare ile en temel gelirler için düzenli ve şaşırtıcı bir biçimde rüşvetsiz bir idare kurulmuştur

ve birleşmiş hisselerin düzenli ve kesin çalışan faiz ve ödeme sistemi kurulmuştur.

Türkiye'nin bu idareye nelerin borçlu olduğunu kendini 1912 Ekim'inde gösterdi. Bu fırtınalı günlerde gerçekten Türk devlet kredisini ve böylece Türkiye'nin kendisini kurtarmıştır. O zaman Avrupa borsalarında ani bir çöküş yaşayan hisselerle karşın Türk hisseleri nispeten sağlam durmuşlardır. Üst düzey Türk yönetimi hisselerin iyi sınıflandırılması için hep uğraştı ve hisselerin dokunulmaz ve rüşvet yemez bir idarenin elinde olması ve hatta gerekli durumlarda kendini savunabilecek durumda olması izleyicilerin bilincinde yer ve güven inşa etmiştir. Piyasaya çıkan malzemelerin destekleme alımlarının başarısız kalmaması için sınırlandırılması ve yönetim tarafından alınan malzemelerin muhafaza edilmesi mümkün olmalıydı.

Türk hisselerle bugün güvenin ne kadar büyük olduğunu göstermek için bu hisselerin kurlarına bakmalı:

9 Mayıs 1913

% 3 Frans. Emeklilik (Paris) 85.10

% 4 Unif. Türkler (Berlin) 86.30

% 4 Alman İmparatorluğu (Berlin) 99.20

Bağdat %4 Seri II 78.50

Balkan devletlerinin saldırısından sonra Türk askeriyesi, iç ve dış politikası ve Osmanlı'nın Avrupa'daki yerleri yıkılmış ve hatta Asya'daki durumu bile kritikleşmiş iken Türk hisseleri, gelecekte nelerin olacağı net bile değilken, Alman hisselerinden sadece % 13 daha aşağı bir kurda ve aynı faiz oranı ile seyretmektedir. Bu idare müthiş bir karneye sahiptir.

Bu idarenin itibarı ve hisselerle olan güven bu müthiş gelir politikasına dayanmaktadır ki, bu kendini gelir fazlasında göstermektedir. Bu fazlalar, 1881 Fermanından çıkan, devir ve temlik edilen gelirlerin faiz ile işlenmesi ve birleşik hisselerin düzenli borç ödemesi bu gelişmeyi göstermektedir:

1906/7	1907/8	1908/9	1909/10	1910/11
	1911/12			
495,835	1,151,090	1,401,086	1,748,923	1,908,937
	1,969,223			

(Lira)

Bu gelirler tuz tekeline, damga ve içki vergilerinden, balık vergisi ve ipek aşarından (ondalığından) oluşmaktaydı. Buna ek olarak sabit ücret eklenmektedir, tütün sanayi bunu idareye yatırır ve bu kurumun kazancının bir payı ile Bulgar haracının yerini almış olan tütün aşarı (ondalığı) eklenir.

Bu gelirler, 1881 yılındaki Muharrem Fermanının tarafından hisselerle karşılık, Galatalı bankacıların isteklerine ve 1858-1873 yıllarının borçlarında karşılık haczedilmiştir. Bu son iki nokta 1904 yılında birleşmiş hisse olarak

devam etti ki, bunda hisseler azalma yaşamışlardır. (eğer bu durum faiz ve düzenli borç ödeme hizmetinin dışına çıkıyorsa bu gelirlerdeki artı değerlerin % 75'i oranında devlet hazinesi karşılığında vazgeçtiler).

Türkiye'nin bu aralar 123 Milyon TL, yani aşağı yukarı 2¾ milyar Frank birleştirilmiş borçları vardır. Borçların tamamının yakalanması için bu miktara yıllık demiryolu teminatlarından 529.000 TL, yani buna göre en az 10 milyon TL eklenmelidir. Bu borçlardan 50,04 milyonu Muharrem Fermanına aittir (38,61 milyon TL birleşik hisseler ve 11,43 milyon TL devlet hissesi), yani haczedenin her şekilde devir ve temlik etmiş olduğu borçlar. Bunun dışında 26,13 milyon TL değerindeki bonolar da borç idaresi tarafından yönetilmekte ve aynı şey kilometre garantileri için de geçerlidir. Geri kalan 42,12 milyon TL'nin idareyle herhangi bir ilişkisi yoktur. Sadece 1908 yılının bonosunun belgelerinin % 18'i idareye aktarılmıştır.

Balkan savaşlarının Türk devletine olan etkisine daha yakından bakmadan önce kısaca tek tek bonoları incelemeliyiz, özellikle onlar Alman sermayesini ilgilendiriyorsa.

Burada dört çeşitli borçlanma şekli görebiliyoruz: Atanan gelirlere ve çeşitli gelirlere dayanan bonolar, çeşitli gelirlere dayanan kilometre garantileri ve borç idaresinin etkisi olmayan bonolar.

I. Atanan gelirlere (Revenus Concédés) dayanan bonolar

Atanan gelirlerin birleşimi yıllar geçtikçe idare tarafından aktarılan 114.020 TL ile genişlemiş. Ayrıca % 3 gümrük fazlası (son olarak 1,15 milyon) eklenmiş ki, bu devletin gümrük yönetimi idaresinin kontrolü altında gerçekleşiyor. İki yıldır yedek fonun faizleri de öngörülen maksimum değeri yakalamış ve 2 Milyon TL ile bir gelir teşkil etmektedir. Tüm bu atanan gelirler 1911/12 yılında brüt 5,16 milyon TL ve net 4,13 milyon TL gelir getirmiş. Bu net gelirlere karşın birleşmiş bonoların ve hisselerin hizmeti yıllık 2,16 milyon TL ihtiyaç duyuyor. Bu miktarı aşan artı değer, 1910/11 için 1,97 milyon TL devlet hazinesi ile %75 düşüyor, daha doğrusu bunlara dayanan borç % 25 ile birleşiklere ve hisselerle ekleniyor ve şunları içermektedir:

1) 1903 yılından 38,61 milyon TL % 4 birleşmiş bono ve 1906 yılından % 60 artı değer, yani 1910/11 yılları için 295,383 TL demek ve ek olarak biriktirilmiş faizler ile birlikte 391,182 TL değerinde tahvilin geri alımını sağladı ve

2) 11,43 milyon TL değerinde devlet hissesi ile geri kalan % 40'ı yani, 196,922 TL yaptı ve geri alımda ona göre yükseldi.

Hisselerin bu sıra dışı amorti etme durumu idarenin gelirlerinde azalma olursa ilk zarara uğrayacak olanlardır. Özellikle devlet hisselerinin kuru son

on yılda gittikçe artan geri alımlar sonucu çok yükseldi. Faizin ödenmemesi ve primlerden kazanma olanaklarının az olması bugünkü kur bu sıra dışı amorti etme durumunu dengeliyor. İzleyicilerin idareye olan güvenleri tamdı. İdare paydaşların haklarını korur. Bu güveni koruyabilecek mi, bunu Paris Finans Konferansı'nda göreceğiz.

II. Çeşitli gelirlere dayanan tahviller

İdare yönetimi tarafından yönetilen teminatlar (ondalıklar) çoğunlukla toplama yetkisinin açık arttırmaya sunulmasıyla paraya çevrilmekteydi. Koyun vergisi ve çeşitli gelirler 1910/11 yılları için 2,54 milyon Lira büyüklüğündeydi ve 1,40 milyon Lira bu tahviller ve kilometre garantileri içindi:

1) 3,32 milyon lira % 4 birleştirilmiş tahvil (1890). Teminat: 6 Asya sancağının buğday ondalıkları. 1910/11 yılında 370.048 Lira gelire karşın yıllık ihtiyaçları 249.975 liraydı. Diğerleri, örneğin kullanılmayan güvenlik: 80.000 Lira devlet tarafından toplanan Asya ve Avrupa gümrükleri.

2) 2,5 milyon Lira % 4 devlet tahvili (1903 – Balıkçılık Tahvili). Teminat: Balıkçılık hakları, Damga Vergileri, İzmir Sancağının ve başka ufak kaynaklardan 30.000 Liralık buğday aşarı. Teminatların getirisi 230.027 fakat yıllık ihtiyaçları 116.851 Liraydı.

3) 2,52 milyon Lira Askeri Teçhizat Tahvili (1905). Teminat: İdare tarafından yönetilen gelirlerin üzerine % ½ ekleme, Osmanlı ve Devlet Tahvili ve Paris'te yer alan Tahvil (1906), toplam 2,92 milyon. Koyun vergisi, zeytin ve diğer çoğunlukla Asyalı vilayet ve sancağın aşarları ki bunların arasında Selanik Vilayetinin 40.000 Lira değerindeki koyun vergisi. Bunun dışında Paris'te yer alan 1901/05 yılları % 4 tahvillerinin (5,11 milyon Lira) üzerinde % 1/2 ekleme (7 sancağın ve kazaların aşarları, bunların arasında 2 küçük Avrupalı; 122.000 Liraya kadar olan ikinci ipotek Bursa, Beyrut, İzmir, İstanbul ve Selanik gümrük müdürlüklerinin 390.000 Lira olan gelirlerinden hemen sonra gelmektedir. Ayrıca Bağdat tahvillerinin ilk serisinin teminatı. İkincil güvence olarak gümrük idaresi topladığı ordu silahlandırma vergisinin 30.000 Lirası gösterilebilir. Bu Tahvilin güvenceye alınması buna göre çok zor. İdare 1910/11 yıllarında bu teminatlardan 128.846 Lira elde etti. 118.145 Lira tahvil servisi aldı. Almanya'da yer alan tahviller arasında bu tahvil eski Avrupalı Türkiye'deki teminatlarına yakın duruyor. Yani Paris Finans Konferansındaki pazarlıklar ona çok dokunacaktır.

4) 2.376.000 Lira Bağdat-Tahvili seri 1 Konya Bulgurlu yolu için (200 km). Bu tahvil faizler, amorti edilmesi ve banka provizyonu için 106.000 Liralık anüiteye gerek duymakta, ayrıca çalışma garantisi için (her kilometre için 4.500 frc) 39.600 Lira, toplamda yani 145.600 Lira. Anüitenin karşılanması için Halep ve Urfa Sancaklarının (70.000 Lira) ve Aydın, Bağdat, Diyarbakır ve Musul Vilayetlerinin (36.000 lira) aşarları teminat olarak sunulmuştur.

İşletme garantisi

- a) Konya Bulgurlu demiryolu gelirleri
- b) Anadolu Demiryolu'nun teminat olarak sunulmuş ondalıkları ile karşılanmaktadır.

Anüite ve işletme garantisi tamamen karşılanmakta denilebilir.

5) 9.988.000 Bağdat Tahvili seri 2 ve seri 3 Bulgurlu-Helif yolu için (840 km). Faiz, amorti edilme ve banka provizyonu için gerekli anüite 420.000 Lira, işletme garantisi için (her kilometre için 4.500 frc) 166.320 Lira. Yani toplamda 586.320 Lira.

Bu miktarın karşılanması için Türk hükümeti devlet borçlanmasının fazlasını Muharrem Fermanı ve Annexe Fermanına göre teminat olarak sunmuştur ki, bu 124.059 Lira bir kesintiden sonra % 4 1904 yılının tahvilini oluşturmaktadır.

Bu hükümet payı seri 2 ve 3'teki gerekli miktarları karşılamakta yetersiz kalacak olursa (Anüite ve işletme garantisi) Konya ve Halep Vilayetlerinin gelirlerinden tamamlanacaktır.

Hükümetin gelirlerdeki fazlanın payı yukarıdaki miktarı çıkardıktan sonra bu şekildedir:

1907/08 330516 Lira
1908/09 237927 Lira
1909/10 405389 Lira
1910/11 460000 Lira

Konya, Adana ve Halep Vilayetlerinin ortalama geliri yıllık olarak 250.000-325.000 Lira arasında değişmektedir.

Balkan Savaşının çıkmasına kadar seri 2 ve seri 3 teminat olarak gösterilen gelirler tarafından tamamen karşılanmakta olarak görülebilir.

6) Bağdat Tahvili seri 4, 5 ve 6 Helif-Bağdat yolu (600 km civarı) için 7.128.000 Liradır. Faiz, amorti edilme ve banka provizyonu için gerekli

anüite 300.000 Lira, işletme garantisi için (4500 fr. km başına) 118.800 Lira. Toplamda 418.800 Lira.

Bu miktarın karşılanması için teminat gösterilenler:

- a) Atanan gelirlerin fazlasındaki hükümet payı, 1904 yılının % 4 tahvili ve seri 2 ve 3 Bağdat tahvili,
- b) Anadolu ve Bağdat Demiryolunun (Seri 1) teminat gösterilen ondalıkların fazlaları.

Atanan gelirlerin fazlaları bu seriler için hesaba katılmamaktadır, çünkü daha Trablusgarb Savaşı çıkmadan önce Seri 1 ve 2'nin anüitesini ve Bulgurlu-Helif demiryolunun işletme garantisine bile yetmiyordu ve oluşan eksikleri Konya, Adana ve Halep tarafından karşılanmak durumunda kalıyordu.

Anadolu Demiryolu fazlası ve Bağdat Demiryollarının teminat olarak gösterilen aşarları şunu oluşturmaktadır:

- 1907/08 117.020 Lira
- 1908/09 73.192 Lira
- 1909/10 132.959 Lira
- 1910/11 335.000 Lira

yani Bağdat Demiryollarının seri 4, 5 ve 6'sında kullanılmış olan yıllık ortalaması 165.000 lira. Anüite ve işletme garantisi olan 418.800 Liranın karşısında her yıl 253.800 liralık bir açık oluşmaktadır.

7) Bağdat-Körfez Yolu. Bağdat Anlaşma Şartlarına göre 670 km planlanmış inşaat. İhtiyaç olan tahvil 7.964.000 Lira. İhtiyaç olan anüite (anapara) ve işletme garantisi 467.660 Lira. Bu miktara herhangi bir teminat bulunmuyor.

Bu yolun eksikliği olan 467.660 Liraya seri 4, 5 ve 6'nın 253.800 Lira eksikliğini de sayarsak, Balkan Savaşları daha çıkmadan bile 721.460 Liraya ihtiyaç duyulacaktı. Bu Bağdat projesini bitirmek için.

Çeşitli gelirlere dayanan kilometre garantileri

1) Anadolu Demiryolu 1. Kısım Haydarpaşa-İzmit-Ankara 577 km. İzmit'e kadar olan garanti kilometre başına 10.300 fr. İzmit'ten sonrası 15.000 fr. Depozito: İçinden geçilen 4 sancağın aşarları. 1910/11'deki gelir 302.366 Lira. Bu yol son yıllarda garantiye ihtiyaç duymadı, hatta tam tersi Hükümete para kazandırdı. Devlet desteği aldığı dönem kesinlikle bitmiştir.

2) Anadolu Demiryolu 2. Kısım Eskişehir-Konya 485 km. Km. başına 6741 frc garanti. Depozito: Trabzon ve Gümüşhane sancaklarının tüm aşar gelirleri. 1910/11 geliri 171.689 Lira. Bu yol normal yıllarda garantiye neredeyse hiç ihtiyaç duymayacaktır. Anadolu Demiryolunun kısmi hat garantilerinin depozitoları bir bütün olmalı, hepsi için geçerli olmalıdır.

3) Anadolu Demiryolu 3. Kısım Arifiye-Bolu (inşa halinde) 200 km. Garantiler: Km başına 15.000 frc brüt gelir ve inşaat süresince inşaat masraflarına % 4 faiz. Depozito: Gümrük dairesi tarafından toplanan ve Deutsche Bank'a verilecek olan ağırlıklı olarak Avrupa kıtasında olan İstanbul Vilayetinin gümrük gelirleri olan 140.000 Lira hacminde ikinci ipotek. İlk ipotek 550.000 değerinde ve aşağıda açıklayacak olduğumuz gümrük tahviline aittir.

4) Selanik-Manastır Demiryolu 219 km. Garanti km. başına 14.300 frc. Teminat olarak Selanik ve Manastır sancaklarının aşarlarıdır. Garanti son yıllarda kullanılmamıştır.

5) Selanik-İstanbul sözleşim ona "Jonction" 511 km. (72 milyon frc. değerinde Tahvil Frankfurt Borsasında kayıtlıdır). Garanti: km. başına 15.500 frc. 4 Avrupalı sancağın ondalıkları teminattır.

III. Borçların yardımı olmayan Tahviller

1) 8,03 milyon Lira % 3½ 1894 Tahvili (sadece Frankfurt'ta kayıtlı). 329.250 Lira Depozitolu ki, bu miktar Hidiv tarafından her sene Mısır haracı olarak Bank of England'a ödenmekte. Bu tahvil savaştan hiçbir şekilde etkilenmemektedir.

2) 8,11 milyon Lira % 4 1902 Gümrük Tahvili. Hükümet Osmanlı Bankasına her yıl 390.000 Lira ödemekte. Bunlar devlet gümrük idaresi tarafından Selanik, Edirne, Bursa, İzmir ve Beyrut vilayetlerinden dolayı olarak toplanan gümrük ve vergilerdir. Osmanlı Bankası'nın şubeleri gümrük dairelerinin veznelidir.

3) 6,96 milyon Lira % 4 1911 Gümrük Tahvili. Asya'ya kadar uzanan fakat merkezi Avrupa'da olan İstanbul Vilayetinin gümrük gelirlerine dayanmaktadır. 1909/10'da 915.841; 1910/11'da 984.240 ve 1911/12 yılında 1.054.000 Lira olan bu gümrük gelirleri devlet Gümrük Dairesi tarafından Deutsche Bank'a 550.000 Lira anüite olarak göndermektedir. Son yılların sonuçları bu anüiteyi karşılamakla kalmayıp Anadolu Demiryolunun Kısım 3'e olan güvenceleri de aşmakta. Anüite ayrıca 4 milyon Lira tutarında aynı Tahvili kapsamakta. Bunu Alman-Avusturya-Macar-İsviçre konsorsiyumu

aynı fiyata (net % 81½) opsiyona almış ve Trablusgarb Savaşı'ndan sonra 3 milyon Lira avans vermiştir. Bu tahvilin borsa kurunu Berlin'de (Mayıs 1913 başları) aşağı yukarı % 76. O yüzden opsiyon fiyatının çok altında ve ikinci taksitin gerçekleştiği bazda durmaktadır.

4) 4,64 milyon Lira % 4 1908 tahvili. Bu tahvile aktarılan: 1. Gümrük Genel Müdürlüğünün yıllık ödenen 50.000 lirası. 2. Osmanlı Bankası'nın 3 Asya ve 4 Avrupa vilayetinden topladığı gümrük geliri olan 130.000 Liralık üçüncü ipotek ki, bunlar öncelikle 1902 gümrük tahvilinin 390.000 Lirası, ikincil olarak 1901/05 Paris tahvilinin 122.000 Lirası ile teminat altındadır. Bu 5 vilayetin 1911/12 gümrük gelirleri idarenin % 3'lük gümrük ilavesinin gelirleri (486.225 Lira) ile birlikte 3:8 anahtarına göre aşağı yukarı 1¼ milyon Lira olarak belirlenebilir ki, böylelikle üç ipotek de yeterince karşılanmış oluyor. 3. 40.000 Lira da çeşitli gelirlerin fazlaları. Bunlar 1910/11 döneminde tüm garantilerin vs. kapatılmasından sonra 1.032.526 Liradır ki, bunlardan bağlı olanlar: Anadolu Demiryolunun Konya sulama masrafları borçlarını ödemesi için 25.000 Lira, yukarıdaki 40.000 Lira ve üçüncüsü de Doğu Rumeli haraçlarının yerine geçmiş olan sık sık sözünü ettiğimiz 114.020 Liralık ödeme. Geri kalanları devlet hazinesine gitmektedir.

Konuyu kısaca yeniden toparlayalım: Türk Devletinin sağlam tahvillerinin değeri an itibari ile aşağı yukarı 124 milyon Lira değerindedir. Buna ek olarak kilometre garantilerinin kapitalizasyonu sonucunda 10 milyon Lira daha eklenecek ve 134 milyon Liralık bir miktar elde ediyoruz.

Bu kesinleşmiş borca çok önemli değişken bir borç eklenmektedir ve sunlardan oluşmaktadır:

- 3 milyon Lira gümrük tahvili konsorsiyumu rehini. 1912'de gümrük tahvilinin ikinci taksitine alınmış. 1913 baharında ödenmesi gerekiyor, fakat protestosuz uzatıldı. Osmanlı Bankası'nın 10 milyon Liralık bir tahvilin kontratına 4 milyon Lira avans. Bunlardan 2,50 milyon Lira 1913 baharında ödenmeli, geri kalanı da aynı yılın son baharında. Kalan miktar % 9 ile faize bağlanmış durumda. Türkiye Milli Bankası'nın ve Selanik Bankası'nın 1,65 milyon Lira avansı. Vadesi gelmiş ve % 9 ile faizde. Osmanlı Bankası'nın kontrat ile kesinleşmiş iptal edilemez 1,50 milyon Liralık cari hesap kredisi. Devlet borçlanmasının Trablus Tazminatına ödenmek için 425.000 Lira avansı. Deniz Feneri kurumunun 20 yıllık imtiyaz karşılığında 500.000 Lira avansı. Anadolu ve Bağdat Demiryollarının 300.000 Lira avansı. Aşağı yukarı 500.000 Lira değerinde 1913 devlet tahvili. Miktar söylenilene göre çok daha yüksekmiş ama bu iddialar tamamen kontrol edilemez durumda. 1912 yılından kalan Bağdat Demiryolunun 100.000 Liralık avansı. İtalya Ticaret Bankasının Mayıs 1913'den kalan 400.000 Liralık avansı
Toplam: 12,357 milyon Lira.

Böylece Türk devlet borçlarının toplamı 146 milyon Liraya çıkmakta, bu da neredeyse 3 ½ milyar frank eder.

Borçların tek tek Avrupa ve Asya'ya dağılımlarını tahvillerin açıklamasında imkanlarımız dahilinde açıkladık. Ama bunlara daha da yakından bakmamız gerekir.

Avrupa'daki demiryollarının kilometre garantileri tamamen Avrupalı bir konsolidasyona sahiptir: Selanik-Manastır ve Jonction Selanik-İstanbul demiryolları. Bu bölge değişimleri bu iki demiryolu için önemsizdir. Manastır demiryolu yıllardır kendini kilometre garantilerinden sıyrabilmiştir ve Jonction ile Bulgar yönetimini arasında bu demiryolunun geleceği ile ilgili uzlaşma sağlanmış görünmektedir.

İdarenin yardımı olmayan tahvillerden 1902 gümrük tahvili, 1911 gümrük tahvili ve 1908 % 4 tahvili kısmen zarar görecektir.

Çeşitli gelirlere dayanan tahvillerden Almanya'da kayıtlı olan 1905 yılının askeri silahlanma tahvili ciddi anlamda tehlikededir. Tüm tahvillerin arasından değişimlerden o en fazla etkilenendir.

Ama bu tahvillerden hiçbiri gerçek anlamda tehlikede olmamalıdır, çünkü ilerde görebileceğimiz üzere, Balkan devletleri prensipte Türk devlet borçlarının bir miktarını üzerlerine almayı kabul etmiştir. Burada tamamen Avrupa konsolidasyonu bulunan tahvillerin ilk sırada geleceği doğaldır.

Paris Finans Konferansı için en zor durum Atanan Gelir Fazlaları (excedents des revenus concedes) sorusudur.

Bu gelir artırımların gelen fazlaların % 25'i birleştirilmişlere ve hisseler ve % 75 olarak da devlete ve alacaklarına aittir ve bu beklenmedik bir imtiyaz değildir, tam tersi diplomasinin ve Avrupa'nın alacaklı sendikaların (Almanya için S. Bleichröder, İngiltere için Council of foreign Bondholders, Fransa için Banque ottomane) tüm baskılarıyla yürürlüğe sokacaklardır. İlk başta bu fazlalar tamamen devlet borçlarına ve hisselerine ayrılmıştı, ancak Muharrem Fermanı ile bu kağıtların sahipleri karşılıklı bir yöntem ile umulan artı değerini üçte birini devlete geri aktardılar ki, bunları daha başka tahviller için (Bağdat!) kısmen teminat olarak kullanmış ve kısmen de serbest hazine sübvansiyonu olarak kaydetmiştir.

Düyûn-ı Umumiye İdaresi'nin özel belgelerine bakılınca en azından aşağı yukarı Avrupa ve Asya Türkiyeleri – iki kıtaya yayılan İstanbul vilayetini sonuncuya eklersek - hangi oranlarda atanan gelirlerde payları var hesaplanabilmektedir. 1911/12'de bu devir ve temlik edilen gelirler % 3 gümrük ihalesi dahil ve tuz gelirlerinin büyük bölümü, ayrıca özel tütün aşarları ile 3,20 milyon Liraya çıkmaktadır. Buna Avrupa vilayetleri 0,61 milyon, Asya vilayetleri ise 2,59 milyon Lira eklemiştir. Büyük gümrük girişi, damga gelirleri ve şarapçılığı olan Selanik'ten 362.055 Lira geldi; Buğday fakiri olan Edirne sadece 107.366 Lira ekledi ve İstanbul büyük oranda gümrük ve damga gelirlerinden 699.465 Lira ekledi. Buna karşılık olarak

Asya vilayetlerinden İzmir (323.194 Lira) zengin tuz, alkol, gümrük ve damga miktarları ve Beyrut (303.549 Lira, büyük oranda tuz ve gümrük) ile anılabilir. Bunun dışında Bağdat 119.716 Lira ve Konya 139.615 Lira (neredeyse tamamen tuz) anılabilir.

1912 yılının sonbaharında Mr. De la Bouliniere, Dette Publique'nin o zamanki başkanı, İstanbul hariç Avrupa Türkiye'sinin atanan gelirlerini hesaplamış ve tüm gelirlerin % 21,26'sını oluşturduğunu belirtmiştir. Bu rakama tam olarak güvenilmemesi gerekirse de büyük bir olasılıkla denilebilir ki, atanan gelirlerin 1/5 – 1/4'ü işgal altındaki bölgelerden geliyor.

Böylelikle barış sağlandıktan sonra atanan gelirlerin % 25 oranında azaldığı zaman hangi tahvillerin etkileneceğini hesaplamak zor olmaz.

İlk etapta birleştirilmişler ve hisseler söz konusu olur. Bunların normal faiz ve borç ödeme hizmetleri hiçbir şekilde zarara uğramamış görünmektedir. 2,16 milyon Liraya ihtiyaç duymaktadır. Buna karşın atanan gelirler 1911/12 yılında net 4,13 milyon Lirayı bulmuştur. Bu miktar % 25 azalsa bile yine de neredeyse yarım milyon Lira kadar geride kalmakta yani gerekli miktar halen neredeyse % 50 oranında karşılanmaktadır.

İdarenin gelirlerindeki gerilemeden ilk darbeyi birleşmişler ve hisseler alacaktır. 2,16 milyon Liradan % 75'i devlet hazinesine gidiyor, geri kalan % 25 ise idare tarafından birleşmişlerin (% 60) ve hisselerin (% 40) amortize edilmesi için kullanılıyor. Atanan gelirlerin artı değeri bir milyon Lira azalır, bu amortize edilmesi için yıllık olarak sadece 250.000 Lira kullanıma hazır durumda olacaktır. Fakat 1911/12 döneminde burada 492.305 Lira kullanılmıştır. Bu azalma hiç şüphesiz borsa kurlarında kendini belli ederdi. Amortize etme amacı ile elden satın almalar sonucunda Türk hisseleri son on yılda çok yükseldi. Pazarın bu şekilde desteklenmesi olmasaydı şu anki kur seviyesini tutmak düşünülemezdi.

Bundan daha da çok etkilenen Tahvil serileri Bağdat Demiryollarına aittir. Bunlar özünde devlet borçlarının birleşmesi sırasında devlete düşen idarenin artı değerinin % 75'inden oluşmaktadır.

Savaşta önce Bağdat serilerinin konsolidasyonu belirsizlik içindeydi. O, günü güvenceye almaktan çok geleceğe yönelik bir değişimdi. Devlete düşen artı değer miktarı dikkate değerd. Hükümet payı 1911/12 döneminde neredeyse 1½ milyon Lira getirmişti. Ama yukarıda belirtildiği üzere artı değer (1910/11 1.151.185 Lira) en büyük kısmı % 3'lük gümrük ihalesinden gelmektedir. Fakat Bağdat demiryolu yetkilileri bundan ve ayrı bir % 4'lük gümrük zammından vazgeçmek zorunda kaldılar. Fakat zam çoktan beri planlanmakta ve savaşta sonra hayata geçirilecektir. Marschall Baronu'nun yıllar süren çabalarına rağmen gümrük zammını Bağdat için kullanılmak üzere artırmayı yetkilileri ikna edememiştir. Türk ekonomisinin bir gümrük zammına ihtiyaç duymasına rağmen ve Bağdat için bu durumu

daha da ertelemek ile hiçbir kazanım elde edilmeyeceği için o gün için gelirden vazgeçilmiş ve atanan gelirlerin gelişimine güvenilmiştir.

Bu geleceği yönelik değişim Avrupa Türkiye'sinin kaybedilmesi ile sorgulanır oldu. Atanan gelirler % 25 oranında düşerse, hükümetin artı değerdeki payı artı sadece 750.000 Lira olurdu ki, bu da 1910/11 döneminin % 3'lük gümrük ihalesinin % 25 azaltılmış haline denk düşerdi. Yani Bağdat Demiryollarının Seri 2'si bile artık kapsammayacaktı.

Bundan şunu çıkarabiliriz ki, Paris Finans Konferansında Bağdat şirketinin hayati soruları hakkında kararlar verilecek. Konferansta Bağdat için kaçan artı değer yerine komple tazminat istenmeli, çünkü Türkiye'den yedek teminatlar alabilmek mümkün olmayacaktır. Bunu şu an Türkiye yapamayacak durumda. Finansal durumu ümitsiz ve teminatları Trablusgarb (İtalya) savaşından önce alınan 12 milyon Lirayı bulan avansları yukarıda gördüğümüz üzere konsolide etmeye hiçbir şekilde yetmeyecektir. Ayrıca devlet birçok kaynağa ihtiyaç duymakta savaş durumlarını finanse etmek ve gelecek yılların açıklarını kapatmak için. Deutsche Bank bu sermaye ihtiyacını en az 20-25 milyon Lira şeklinde hesaplamaktadır ki, yüksek faizle borçlanmak zorunda kalacak olan Türkiye hazineye devlet borçlarının faizi için ek 1.250.000 Lira yük bindirecektir.

Böyle bir anüiteyi bulabilmek ve garanti edebilmek için Türkiye en son kaynaklarını dahi kullanmak durumunda kalacaktır. Burada ilk etapta halen birçok büyük yetkilinin kabul etmediği % 4'lük gümrük zammı kullanılacaktır. Bu gümrük artışının geliri Avrupa Türkiye'sinin koparılışından sonra 900-950.000 Lira olarak tahmin edilmektedir, yani kendi başına bir sonraki tahvillerin faiz ihtiyacını bile karşılayamayacak durumda olacaktır.

Türkiye için bir diğer gelir olarak sadece temettü vergisinin yabancılara genişletmek ve belki de tuz ve alkol vergisi üzerindeki savaş vergisini daimi tutmak olacaktır.

% 30 Fransız ortaklığı olmasına rağmen her zaman Bağdat Demiryollarına muhalefette kalan Triple Entente bu gelir kaynağını da Bağdat için kullanıma açmayacaktır. Kaldı ki bunun geliri ihtiyacı karşılayamaz.

Bu koşullar altında Almanya gidilebilir olan tek yolu gitmelidir. Paris'te Balkan Devletlerinin tek tek bölgelerin tahvillerini değil de atanan gelirlerin azalmasına karşı tazminatı tamamen karşılamalı ki, bunda gelirlerin ileriki gelişimleri de dikkate alınmak zorunda olmalı.

Alman hükümetinin ve Paris Finans Temsilcilerimiz sağlam durursa bu amacımızın gerçekleşmesi muhtemel. Bu yılın Şubat ayında Düyûn-ı Umumiye İdaresi alacaklı tazminatı ile ilgilendi. Fransız tarafı alacaklıları devlet gelirleri paylarına göre tazmin etme fikrini ortaya attı. Buna karşın İngiliz delegesi Sir Adam Block bu teklifi yaptı: Atanan gelirler Muharrem

Fermanı tarafından garanti altına alınan alacaklıların malıdır. Diğer alacaklıların teminat kaybı minimum olarak tazmin edilecektir. Bu fikir idare konseyi tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir.

Bu fikri Paris'te de kabul ettirebilirsek Bağdat şirketi temelde kurtarılmış olacaktır. Deutsche Bank belki de Türkiye'nin savaştan kendini toparlayana kadar daha büyük fedakarlıklara girişmek zorunda kalabilir. Şirketin boyutu ve önemi bu fedakârlıklara geçecek büyüklükte.

Balkan devletlerinin tazminat ödemek zorunda oldukları konusunda herkes hemfikir, kendileri de bunu kabul etmiş durumda. Ayrıca bu şekilde bir tazminat eski bir geleneğe de sadakati göstermektedir. Türk İmparatorluğunun parçalarının terk edilmesi ile ilgili Berlin Anlaşması ve tüm sonraki anlaşmalar her zaman bir tazminat öngörmüşlerdir. 1878 anlaşması ve 1881 İstanbul Anlaşması Bulgaristan'ı, Sırbistan'ı, Karadağ'ı ve Yunanistan'ı daha sonra belirlenecek olan oranda terk edilen bölgeler için ve savaş masrafları için tazminat ödemeye mahkum etmekteydi ve ayrıca Türkiye'nin devlet borçlarının da bir parçasını üzerlerine alacaklardı. Bulgaristan haraç ödemeli ve Muharrem Fermanında yer alan devlet alacaklılarına vaat edilen Doğu Rumeli haracını Düyun-ı Umûmiye İdaresine vermeliydi. Daha sonraki zamanlarda Avusturya, Boşnak istimlakı için Türkiye'ye 2½ milyon Lira ile tazmin etti ve daha yenice Trablus barışı sebebiyle İtalyan hükümeti Türkiye'ye her yıl 2 milyon frank ödemeyi veya Trablus gelirlerinin kaybı oranında bir sermaye tazminini ve devlet borçları payını devralmayı kabul etti.

Bugün bağlaşıklara benzer taleplerle gidilse de onlar haksızlık olarak nitelendiremezler bunu. Hangi miktarları karşılayacaklar ve bunun hesabının nasıl yapılacağı şimdi Finans konferansının başlamasından önce çok önemsiz bir soru. Bağlaşıklara, Deutsche Bank'a, Düyûn-ı Umûmiye İdaresi'ne ve Osmanlı Bankası'na çok değişik teklifler yapıldı. Bunlardan hiç birinin kabul edilme olasılığı bulunmamaktadır. Tam olarak olmasa da herkesi biraz olsun memnun edecek bir anlaşmaya varmak çok uzun pazarlıklar gerektirecektir.

Bir umudu yine de ifade edebiliriz: Avrupa diplomasisi Paris finans konferansının kararlarını Berlin Anlaşması'nın finansal yaptırımlarına göre daha iyi gerçekleştirecektir. 1878 yılında ve 1881 İstanbul Anlaşmasında belirlenen miktarlar Türkiye'ye kısmen gecikmeli, kısmen çok azaltılmış miktarlarda (Doğu Rumeli haracı!) ve kısmen hiç ödenmemiştir. Fakat bugün durumlar biraz farklı ve Paris kararlarına sadık kalınacaktır. Bunun en büyük nedeni kazanan devletlerin eski toprak varlıklarını ve hele de yeni edinecekleri toprakları çok önemli bir biçimde Avrupa sermayesine ihtiyaç duymaktalar. Bunların da en büyük finansal çıkarları Türkiye'de. (Fransa'nın tahminen 2 milyar, Almanya'nın 1 milyar frank) Böylece finans

ve diplomasinin elinde güçlü bir silah var ve bu sefer Paris kararlarını gerçekleştirecek güçleri eksik olmayacaktır.

Paris'te karara bağlanması gereken ikinci önemli soru ise savaş tazminatıdır. Fakat bu soru borç devralmasından tamamen ayrı olarak ele alınamamaktadır. İkisinin arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu aşikar. Balkan devletlerinin karşılamak zorunda oldukları Düyûn-ı Umumiye İdaresi payı ne kadar büyükse, savaş tazminatı istekleri de o kadar büyük olacaktır ki düşük bir borç payı karşılığında bu tazminattan o oranda vazgeçebilirler. Alacaklılar açısından da bu iki soru tamamen ayrı olarak ele alınamamaktadır. Savaş tazminatına karşı çıkmayan alacaklılar sendikasına Balkan devletlerine para verici olan Fransız-İngiliz bankalar ilk etapta söz konusu olmakta. Bu bankalardan Fransız kurumlar genellikle Bağdat şirketine büyük paralarla ortak konumundadır. Yani çeşit çeşit zıtlaşan isteklerin arasında bir anlaşma sağlanmadan bu durum neticelenmeyecektir.

Savaş tazminatı istemelerinin temel nedeni Balkan devletlerinin Türkiye'nin zafer kazanan devletlere o miktarı ödemeye finansal olarak hiç de aciz olmadığını öne sürmeleridir. (1 ½ - 2 milyar franktan söz edilmektedir). Kanıt olarak Bulgar hükümeti büyük devletlere atanan gelirlerin fazlalarının savaş tazminatının büyük bir kısmını kapsamaya yettiği hakkında gönderdiği yazıyı göstermektedir. Bunun ötesinde savaş vergisinin ve emlak vergisinin gelirini teminat göstermek istemekteler.

Daha önceki beyanlarımızdan bu kanıtların çok naifçe olduğudur. Yazıyı yazan, bu fazlaların ne oldukları hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığı yönünde bir izlenim uyandırmaktadır. Yazılanlara göre sanki Türkiye devlet bütçesinin aktif bakiyesi bunlar, halbuki fazlalar borçlar idaresi tarafından garanti edilmiş ödemeler için bir teminatıdır. Ayrıca yazar fazlaların devlet kasasına gittiğini zannetmektedir. Atanan gelirlerin fazlaları, geçerli kontratlardaki aşarları ki bunlar idare tarafından da hukuki bir biçimde imzalı ve Bağdat için teminat olarak gösteriliyor, yazarın gözünden kaçmış olmalı.

İdarenin verimliliği sonucu devlet gelirlerinin teminat gösterilmesi tabii ki Türkiye'nin finansal durumu hakkında bize fikirler vermiyor. Sadece devletin genel yönetim bilançosu şu soru için bir temel oluşturabilir: 6-8 milyon Lira yıllık açığın yanında bir de savaş tazminatı yükü taşıyabilir mi?

Sorunun çekirdeği şu: savaş sonrası Türkiye'deki ekonomik durumlar savaş tazminatı verimsizliğine rağmen o kadar çabuk gelişip bütçede bir denge oluşturup açık tahvillerini devam ettirmeden diğer kredi kaynaklarının kapanma noktasına varır mı? Hiçbir bilgili yetkili bu soruya evet demez. Şimdiye kadar şirketlere yatırılan sermaye özellikle taşıma alanında çok yavaşça meyve vermeye başlamıştır. Böylece vergilerin verimliliğinin yükselme beklentisi yok oluyor ve diğer bir taraftan bugünlerde vergi yükseltme ile verimliliğin artırılması çok azdır.

1909/10 ve 1911/12 finans yılları için geçit devlet gelirlerinin 26 ½ milyon Lira ortalama ile düzenli olarak 6 milyon Lira ve düzensiz olarak 1 milyon Lira eksik ile çalışmıştır. Bu miktarlar 1908/09 – 1910/11 yıllarındaki açık tahvilleri ile uyuşmaktadır. Yıllık açık planlanan büyük yatırım tahvili yüküne rağmen yine de savaştan sonra 7 milyon Lira seviyesinde seyredeceğini kabul etmek hiç şüphesiz çok olumlu bir tahmin olur. Çünkü bazı gelirlerin geliştirilme ihtimaline karşın savaşın üzücü etkileri uzun süre devam edecektir. Bu, finansal olarak pasif olan Rumeli vilayetlerinin Türk devlet hazinesine olan yüklerinin ortadan kalkmalarından doğan (Bulgar yazısında abartılan) avantajı hesaba katsak bile geçerlidir. Bu 7 milyon Liraya 2 milyon Lira da çok gerekli olan ve savaştan hemen sonra gerçekleşmesi gereken tahvil operasyonunun anüitesi olarak eklenmesi gerekiyor. Bunlar askıda olan borçlar ve yeniden yatırımlar için gerekli. Böylece devlet bütçesi tahmini 9 milyon Liralık bir açığa ulaşıyor.

Türk bütçe bilançosu yine de her yıl 3 milyon Lira kötüleşirse, çünkü Bulgar tarafı savaş tazminatı için bu anüiteyi veriyor, her sene yıllık açık 12 milyon Lira şeklinde gerçekleşir. Bu miktar her sene bir kredi operasyonu yoluyla sağlanmak zorunda olursa ve bütçe giderek biriken anüitelerle yüklenirse 14. yıldaki açık bugünün tüm devlet gelirlerine eşit düzeye gelir.

Fakat gerçekte o an gelmeden çok daha önce devlet iflası gerçekleşir. Çünkü devam edilen yeni tahvilleri yerleştirmek imkansız olurdu ve devlet ekonomisinin o kısa sürede toparlanmasını ummak hata olurdu.

Buna karşın Paris'te Alman elçiler bir savaş tazminatı ödemesini engellerse, borçlar devlet gelirlerinin seviyesini 20. yılda yakalayacaktır ve bu şekilde kazanılan zamanın ekonomik toparlanmanın yararına olup finansal çöküşü engelleyebilir olduğunu umabiliriz.

Araştırmalarımızın bulgularını özetlersek: Paris'teki finans konferansı iki büyük soru etrafında dönecektir: Balkan devletlerinin borçları devralmasına ve savaş tazminatı hakkında. İkisi de Türkiye'de hayati konular. Borçların devralınması ilk etapta Bağdat demiryolunun finansal temellerine dokunuyor. Devralınacak miktar çok düşük hesaplanırsa Alman sermayesi büyük kayıplar yaşayacaktır ve Türk devlet ekonomisinde oluşan kafa karışıklığı da tüm ülkeyi çok büyük tehlikelere itecektir. Osmanlı Devleti'nin bu şekilde ekonomik olarak kendini toparlaması neredeyse imkansız hale gelecektir.

Aynı şekilde savaş tazminatı da Türkiye'nin geleceği hakkında karar verecektir. Anadolu yeni bir yükü taşıyabilecek durumda değil.

